

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

УДК 338.24.021.8
JEL D04

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Ачкасов А.Є., д.е.н., професор

Петрова В.Ф., к.е.н., доцент

Піонтківський П. В., к.е.н., доцент

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Анотація. У статті розглянуті основні принципи формування ефективного підприємницького середовища в Україні. Проаналізовано місце і роль підприємництва у становленні національної економіки. Наведено статистичні дані, що характеризують динаміку розвитку підприємницького сектора. Визначено структурні зрушення у підприємницькому секторі. Підприємницьке середовище визначено як сукупність умов і факторів, які здійснюють вплив на підприємницький сектор і стають основою дій підприємців щодо розвитку своєї діяльності. Обґрунтовано, що основою підприємницького сектора в Україні є мале підприємництво, яке відіграє визначальну роль у його формуванні. Окреслено роль держави у становленні підприємницького середовища в Україні, розглянуто основні заходи з його розвитку. Представлено аналіз динаміки позицій України у міжнародних рейтингах введення бізнесу та інвестиційного клімату. Визначено, що за останні роки в Україні відбуваються значні динамічні зміни у розвитку підприємницького середовища. Зміни, що відбуваються, сприяють зміцненню позицій України у міжнародних рейтингах умов введення бізнесу. На основі міжнародних рейтингових порівнянь запропоновано основні напрями підвищення ефективності підприємницького середовища: подальше впровадження заходів зі зниження державного тиску на сектор підприємництва, спрощення процедур оформлення земельних ділянок, спрощення процедури ліцензування, створення сприятливих умов започаткування бізнесу. У статті визначено поняття соціального партнерства у підприємницькому секторі, яке базується на поєднанні приватної підприємницької ініціативи і заходів державного впливу на підприємницький сектор. Серед основних принципів соціального партнерства підприємництва і держави виділено поєднання економічних інтересів, прозорість, взаємна відповідальність, соціальна корисність, ефективність.

Ключові слова: підприємництво, малі підприємства, державне регулювання, підприємницький сектор, соціальне партнерство.

Постановка проблеми. Виступаючи основою національної економіки, підприємництво підпадає під значний вплив політичних, соціальних, культурних та інших факторів суспільного розвитку. Фактори зовнішнього середовища зумовлюють значні зміни у заходах державного впливу на підприємницький сектор, що досить часто призводить до його скорочення і зниження підприємницької ініціативи. Сучасні реалії українського суспільного життя яскраво демонструють високу залежність підприємництва в Україні від зовнішніх умов. Політична і соціальна дестабілізація суспільства, неможливість здійснення підприємницької діяльності на певних територіях країни, розрив економічних зв'язків не тільки із частиною країн-сусідів, але і в межах країни потребують перегляду державних підходів до впливу на підприємництво. Також на зміну умов здійснення підприємницької діяльності значно впливає курс країни на євроінтеграцію, що потребує від держави поєднання європейського досвіду в регулювання підприємництва із заходами, що сприяють розвитку підприємницького сектору в умовах нестабільності і скорочення підприємницької ініціативи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом усіх років незалежності українські вчені приділяли значну увагу питанням становлення і розвитку підприємництва у країні. Спираючись на значний науковий досвід у дослідженні питань підприємництва, ряд українських дослідників, Г. П. Болотов, Ж. В. Дерій, Б. В. Буркинський, А. І. Бутенко, З. С. Варналій, А. С. Гальчинський, І. А. Дмитрієв, В. А. Кредісов, сформували сучасні наукові підходи до визначення місця підприємництва у розбудові національної економіки [1-9]. Вагомий розвиток в українській економічній науці отримали питання становлення і ефективного функціонування малого підприємництва як основи становлення підприємницького сектора [10-13].

Невирішені складові загальної проблеми і формулювання цілей статі. Незважаючи на підвищену увагу до питань підприємництва, значний історичний досвід дослідження становлення підприємництва, суспільне життя привносить нові реалії, що потребує подальшого вивчення питань формування ефективного підприємницького середовища. Зокрема, необхідно враховувати зміни у державних підходах до підприємництва, умови господарювання, які ускладнені політичною і соціальною нестабільністю, ускладнення здійс-

нення підприємницької діяльності на певних територіях країни, зроблені значні кроки щодо інтеграції України до Європейського Союзу.

Мета даної статті – визначення сучасних умов і необхідних заходів із створення ефективного підприємницького середовища в умовах політичної та соціальної нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з перших років незалежності, в Україні формується підприємницький сектор, який включає як підприємства різних економіко-організаційних видів і форм власності (як приватний сектор, так і державне підприємство), так і значну кількість фізичних осіб – підприємців (табл.1).

Таблиця 1 – Основні показники діяльності суб'єктів господарювання

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	89	85	88	83	82	80
Кількість підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання, %	15,8	13,8	13,1	17,4	22,1	22,8
фізичні особи-підприємці на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	477	530	579	394	290	271
фізичні особи-підприємці у % до загальної кількості суб'єктів	84,2	86,2	86,9	82,6	77,9	77,2

Протягом останніх років в Україні скорочується кількість підприємств – суб'єктів господарювання. Якщо у 2007 році кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення складала 89 одиниць, то у 2012 році вона складала 80 одиниць. Отже, якщо врахувати, що за аналізовані період у країні простежувалася зниження чисельності наявного населення, то скорочення кількості підприємств є суттєвим. Досить значним є зниження кількості фізичних осіб – підприємців: якщо до 2009 р. простежувалась їх зростання, то починаючи з 2010 р. їх кількість лише знижується. Скорочується і питома вага цього виду підприємства у загальній кількості суб'єктів господарювання: у 2010 р. вона складала 86,9 % у загальній кількості, а у 2012 р. – 77,2 %. Отже, у період 2010 – 2012 р.р. відбувається скорочення кількості суб'єктів господарювання, що позначається і на темпах розвитку підприємницького сектору країни.

У період 2007 – 2012 рр. простежується зниження кількості зайнятих працівників, як на підприємствах, так і у секторі фізичних осіб-підприємців (табл. 2).

Таблиця 2 – Кількість зайнятих працівників

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
підприємства, усього, тис. осіб	9247,5	9051	8350,3	8186	8022,1	7920,9
підприємства у % до загальної кількості зайнятих працівників	71,5	69,4	66,4	74,4	77,2	77,7
фізичні особи-підприємці, усього, тис. осіб	3679	3989	4223,5	2814,5	2371,4	2277,9
фізичні особи-підприємці у % до загальної кількості зайнятих працівників	28,5	30,6	33,6	25,6	22,8	22,3

Найбільша питома вага зайнятих працівників на підприємствах, але і у секторі фізичних осіб-підприємців вона також значна – понад 22 %. Скорочення кількості фізичних осіб – підприємців призвело і до значного зниження чисельності зайнятих працівників у даному секторі.

Аналогічна тенденція простежується у зміні кількості найманих працівників: поряд скороченням загальної кількості найманих працівників як на підприємствах України, так і у секторі фізичних осіб-підприємців, простежується зростання питомої ваги найманих працівників на підприємствах (табл. 3).

Таблиця 3 – Кількість найманих працівників

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
підприємства, усього, тис. осіб	9144,4	8936,8	8228,2	8064,2	7941,4	7818,8
підприємства у % до загальної кількості найманих працівників	86,2	85,3	84,1	88,9	88,4	88,2
фізичні особи-підприємці, усього, тис. осіб	1461	1538,9	1559,3	1009,4	1045,5	1042,7
фізичні особи-підприємці у % до загальної кількості найманих працівників	13,8	14,7	15,9	11,1	11,6	11,8

Питома вага найманих працівників у секторів фізичних осіб-підприємців значно скоротилась з 13,8 % до загальної кількості найманих працівників у 2007 р. до 11,8 % у 2012 р. Незважаючи на скорочення кількості суб'єктів господарювання як підприємств, так і фізичних осіб – підприємців, зростають обсяги реалізації продукції (товарів, послуг) підприємствами і фізичними особами – підприємцями (табл. 4).

Таблиця 4 – Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
підприємства, усього, млн. грн	2418478,5	3019047	2745802	3462136	4091411	4307146
підприємства у % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг)	94	93,6	93,3	93,8	95,1	94,4
фізичні особи-підприємці, усього, млн. грн	153019,6	204951,6	195952,5	230418	211216	256649
фізичні особи-підприємці у % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг)	6	6,4	6,7	6,2	4,9	5,6

Найбільша питома вага у реалізації продукції (товарів, послуг) припадає на підприємства, серед яких значну роль відіграють малі підприємства (табл. 5).

Таблиця 5 – Показники кількості малих підприємств

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Малі підприємства у % до загальної кількості суб'єктів малого підприємництва	14,9	13	12,5	16,5	21,1	21,8
Малі підприємства на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	84	79	82	78	77	76

За період 2007-2012 р.р. простежується скорочення кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, але при цьому питома вага малих підприємств у % до загальної кількості суб'єктів малого підприємництва зростає.

Ряд заходів щодо формування ефективного підприємницького середовища, які здійснюються в Україні протягом останніх років, значно позначаються на позиціях країни у міжнародних рейтингах, зокрема у рейтингу сприятливих умов введення бізнесу. За останні роки Україна стала однією з країн, в яких найбільш динамічно розвиваються реформи (табл. 6).

Отже, в останні три роки згідно оцінці Всесвітнього банку, Україна ввійшла у десять найбільш прогресуючих країн, в яких найбільш активно впроваджуються реформи щодо дерегуляції підприємницької діяльності та спрощення умов введення бізнесу. За останні сім років у країні проводилися реформи майже за усіма напрямками, які враховуються при оцінці умов введення бізнесу (табл. 7).

Таблиця 6 – Місце України у рейтингу умов введення бізнесу Всесвітнього банку

Місце країни	роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Україна	145	146	142	149	152	137	112

Таблиця 7 – Реалізація реформ спрощення умов введення бізнесу за напрямками

Напрями реформ, які є предметом дослідження при визначенні умов введення бізнесу	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Створення підприємства			-	+	+	+	+
Отримання дозволу на будівництво			-			+	+
Підключення до системи енергопостачання			-			+	+
Реєстрація власності			-			+	+
Отримання кредиту	+		-	+	+	+	+
Захист прав інвесторів		+	+				
Оподаткування	+		-			+	+
Здійснення зовнішньої торгівлі	+		--	+	+	+	+
Забезпечення виконання договорів			-				
Вирішення питань неплатоспроможності підприємств			-	+	+	+	+

Найбільш активно реформи у країні впроваджувалися у 2012 - 2014 р.р., серед яких основними були заходи зі спрощення створення підприємства, реформування дозвільної системи і спрощення процедури отримання дозволів на будівництво і підключення до системи енергопостачання, спрощення процедури реєстрації власності, заходи з розвитку кредитування підприємництва, вирішення питань неплатоспроможності. Дані напрями лишаються актуальними і на теперішній час та знаходять своє відображення у державних та регіональних програмах розвитку підприємницького середовища. На теперішній час основні кроки стосовно формування ефективного підприємницького середовища в Україні спрямовані на реформування дозвільної системи, системи надання адміністративних послуг, спрощення процедури реєстрації підприємства та розвиток електронної системи доступу до інформації.

Важливим напрямом становлення ефективного підприємницького середовища є формування взаємовідносин «держава – підприємець» і розвиток соціального партнерства у підприємницькому секторі, яке базується на поєднанні приватної підприємницької ініціативи та інтересів держави, які реалізуються через ряд заходів державного впливу на підприємницький сектор. Серед основних принципів соціального партнерства підприємництва і держави необхідно виділити:

- поєднання економічних інтересів, що передбачає зацікавленість підприємців і держави у співробітництві та взаємообумовленій реалізації власних і спільних інтересів;
- прозорість, що передбачає доступ підприємців до усіх заходів з регулювання підприємницької діяльності та прозорість усіх процедур, а також відповідальність бізнесу та прозорість діяльності підприємців (за виключенням тих аспектів господарської діяльності, що становлять комерційну тайну);
- взаємна відповідальність, що передбачає як відповідальність підприємців перед суспільством, так і відповідальність держави перед підприємцями, зокрема у гарантуванні власності та захисту інвестицій,
- соціальна корисність, що передбачає спрямованість спільних дій підприємців і держави на задоволення суспільних потреб;
- ефективність, що передбачає необхідність чіткої економічної оцінки як діяльності підприємницького сектора, так і економічної оцінки і обґрунтованості заходів державного регулювання підприємництва.

Висновки. За останні роки в Україні здійснено ряд вагомих заходів, які було спрямовано на розвиток підприємницького середовища. Подальші заходи, базуючись на здійснених реформах, повинні спрямовуватися на спрощення процедур реєстрації підприємницької діяльності, подальшого удосконалення процедури оподаткування, захист прав власності і захист інвестування, розвиток соціального партнерства держави і бізнесу.

Значні кроки з реформування системи регулювання підприємницької діяльності позначилися на позиціях України у міжнародних рейтингах, зокрема позиціях у рейтингу умов введення бізнесу, згідно якого Україну у 2012-014 р.р. визнано однією з країн, в якій найбільш активно впроваджувалися реформи на створення ефективного підприємницького середовища.

Окрім визнаних заходів із формування ефективного підприємницького середовища, важливою його складовою стає розвиток соціального партнерства бізнесу і влади. Соціальне партнерство у сфері підприємництва пов'язане з реалізацією національної програми розвитку підприємництва, зокрема розробленої і затвердженої Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, а також регіональних програм розвитку підприємництва.

Перелік посилань

1. Болотов Г.П. Генеза та розвиток теорій підприємництва / Болотов Г.П., Дерій Ж.В., Семченко О.Б. // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія "Економічні науки": науковий збірник / Черніг. держ. технол. ун-т. – Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2011. – № 4(54). – С.7-17.
2. Бутенко А.І., Сараєва І.М. Якимов С.В. Підприємництво в Україні: напрямки розвитку / Одеса: Фенікс, 2007. – 68 с.
3. Варналій, З. С. Основи підприємництва [Текст]: навч. посіб. / З. С. Варналій. - 3-тє вид., випр. і доп. - К. : Знання - Прес, 2006. - 352 с.
4. Гальчинський, А. С. Начала нової парадигми політичної економії. Постановка проблеми / А.С.Гальчинський // Економічна теорія. – 2012. – № 2. – С. 5-16.
5. Дмитрієв, І. А. Соціально-економічні аспекти підприємницької діяльності : [монографія]. /І.А. Дмитрієв. – Х.: ВД «Інжек», 2007. – 200 с.
6. Дрига С.Г. Теоретичні основи розбудови ефективної системи підприємництва в Україні / С.Г Дрига // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2008. – №6. – С. 5–14.
7. Кредісов , В.А. Система суспільно-економічних чинників функціонування підприємництва / В.А. Кредісов // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць / Наук. ред. І.К. Бондар. – К., 2004. – Вип. 3(34). – С. 3–9.
8. Механізми поліпшення підприємницького клімату в процесі реалізації економічних реформ в Україні / Я. В. Бережний, О. І. Кілієвич, Д. В. Ляпін, Н. С. Медведкова [та ін.]. – К. : НІСД, 2013. – 80 с.
9. Мочерний, С. В. Основи підприємницької діяльності [Текст] : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / С. В. Мочерний [та ін.]. - К. : Видавничий центр «Академія», 2001. - 279 с.
10. Богиня, Д. Комплексное исследование проблем малого предпринимательства / Д. Богиня // Економіка. Фінанси. Право: Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. – 01/2003. – №1. – С.10-12.
11. Бутенко А.І. Потенціал малого підприємництва в парадигмі сталого розвитку [Текст] :[монографія] / А.І. Бутенко, Є.В. Лазарева, Н.Л. Шлафман ; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. досліджень. – О. : Інтерпрінт, 2012. – 108 с.
12. Бутенко А.І. Потенціал малого підприємництва в парадигмі сталого розвитку [Текст] :[монографія] / А.І. Бутенко, Є.В. Лазарева, Н.Л. Шлафман ; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. досліджень. – О. : Інтерпрінт, 2012. – 108 с.
13. Розвиток малого підприємництва як фактор конкурентоспроможності та економічного зростання (статистичний аспект): [монографія] / За ред. І. Г. Манцурова – К.: Київ, КНЕУ, 2009. – 181 с.

Стаття надійшла: 22.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

УДК 338.48
JEL L83

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Галасюк С.С., к.е.н., доцент
Одеський національний економічний університет

Анотація. У статті проведено дослідження розвитку готельної індустрії України на сучасному етапі. Результати роботи свідчать про існування низки проблем, головними з яких є такі: недосконалість структури підприємств готельного типу; недостатня потужність готельної бази; низький рівень завантаження номерного фонду; мала частка категоризованих закладів; застаріла матеріально-технічна база готелів; відсутність у законодавстві чіткого визначення відомчої підпорядкованості готельних підпри-